

TƏLİM-TƏRBIYƏNİN NƏZƏRİYYƏSİ

UOT:355.

HƏRBİ SOSIAL İŞİN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ TARİXİ İNKİŞAFI

Binnatova Günay Elbrus
Bakı Dövlət Universiteti Qazax filialı
gunay.binnatova@gmail.com

Xülasə: *Hərbi sosial iş, hərbi qulluqçulara və onların ailələrinə sosial xidmətin göstərilməsi ilə əlaqədardır. Bu xidmət, hərbi mühitdə xüsusi qaydalar və şərtlər altında yaşayan hərbi qulluqçuların və onların ailələrinin problemlərinin həlli, psixoloji təzyiqlərin aradan qaldırılması və ehtiyaclarının qarşılanması məqsədini daşıyır. Bu məqalə, hərbi sistemdə sosial iş təcrübələrinin tarixi, inkişafı və funksiyalarını araşdırır və sosial işin hərbi sahədəki tətbiqinin mühüm bir sahə olduğunu vurğulayır.*

Açar sözlər: sosial iş, hərbi sosial iş, sosial işçi, sosial iş tarixi

Ключевые слова: социальная работа, военная социальная работа, социальный работник, история социальной работы

Key words: social work, military social work, social worker, social work history

İkinci Dünya Müharibəsindən sonra peşəkarlığı artan hərbi sosial işçilər hərbi qulluqçuların, qazilərin, şəhid ailələrinin problemlərinin həllində onların həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsində və döyüşə hazır vəziyyətdə saxlanılmasında mühüm rol sahibi olmağa başlamışdılar. Bu gün istər hərbi qurumlar, istərsə də qazi təşkilatları sosial işçilər üçün mühüm məşğulluq mənbəyi olmaqla bərabər, eyni zamanda bu yerlərdə müqavilə əsasında həm tam, həm də yarımstat işləyə bilirlər. Bundan başqa hərbi qulluqçular, qazilər, şəhid ailələri hərbi idarə olunan tibbi sığorta planı və şəxsi heyətə dəstək proqramı çərçivəsində özəl olaraq işləyən mütəxəssislərdən, həmçinin mülki sosial işçilərdən dəstək ala bilirlər ki, bu da sosial işçilərin hərbi sahədə necə önəmli olduğunu vurğulayır.

Hərbi kontekstdə effektiv mikro təcrübə sosial iş mütəxəssislərindən hərbi mədəniyyəti və subkulturaları (məsələn, xüsusi təyinatlı qüvvələr, quru qoşunları) əsas və təkmil hərbi hazırlığın istiqamətləri və inkişaf təsirlərini başa düşmələrini tələb edir. Hərbi sosial iş mikro-makro səviyyədə əhatə olunan və qabaqcıl sosial iş bilik və bacarıqlarını tələb edən ixtisaslaşdırılmış təcrübə sahəsidir [2].

Bundan başqa Birinci Dünya Müharibəsi illərində psixiatrik sosial işçiyə ehtiyac 100.000-dən çox qazi və döyüş təcrübəsi olan xidmətdə olan hərbiçilərin nevropsixiatrik xəstəliklərə görə hərbi xəstəxanalara müraciətindən sonra reallaşdı. İlk psixiatrik sosial işçilər hərbi xəstəxanaların nevroloji klinikalarında sahələrarası klinik qrupların tərkibində çalışmağa başladı. Hərbi xəstəxanalarda sosial işçilərin ilk təyinatı 1918-ci ildə Nyu Yorkdakı hərbi xəstəxanada olmuşdur.

Nümunə olaraq bəzi ölkələrin timsalında hərbi sosial işin nə dərəcədə önəmli olduğunu və yaranma inkişafını vurğulamaq olar. Belə ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının ordusu Amerikan daxili müharibəsindən bu yana, İspaniya –Amerika müharibəsi, I və II dünya müharibələri, Koreya, Vietnam, Körfəz müharibəsi və Əfqanıstan müharibələrində təcrübə etmişdir. Belə ki, ilk 4 müharibə geniş cəbhələrdə və tələfatı çox olmuş, son 3 müharibə isə ön cəbhəsi olmayan, düşmənin hər yerdə geriləmə fəaliyyətləri ilə ortaya çıxdığı, yorğunluqların və uzun vaxt davam edən müharibələr olmuşdur. Özəlliklə son 3 müharibə əsgəri personal duyğusal və psixoloji olaraq daha çox yaralar almış və nəticədə psixoloji uyğunsuzluqlar, ailə içi şiddət, maddə və spirtli içki bağlılığı, intihar, kimi və cinsəl cinayətlərdə artım kimi yeni problemlər yaratmışdır. Bu gün bu kimi problemlərin həll

edilməsində hərbi sosial iş mütəxəssislərinə Amerika Ordusu çox güvənməktə və təcrübələrinin artırılmasında fəal mübarizə aparır. [1. s. 97-107]

Daha bir nümunə olaraq Türkiyə Silahlı Qüvvələrində hərbi sosial işin necə yerinə yetirdiyini göstərən bir sıra məlumatlar qeyd etmək olar. Belə ki, Türkiyə Silahlı Qüvvələrində hərbi sosial iş xidməti proqramları son zamanlarda dahada mütəşəkkil sürətdə aparılır. Başlanğıcda hərbi xəstəxanalarda fəaliyyətə başlayan sosial iş mütəxəssislərinin fərqli sahələrdə işə başladığı görülməkdədir.

Türkiyə Silahlı Qüvvələrində hərbi sosial işin ən əhəmiyyətli atılan addımlarından biri şəxsi heyətin məlumatları haqqında ailələriylə məktub, və telefonla və digər əlaqə vasitələri ilə əlaqə qurularaq hərbi xidmət müddətində məlumat almaları üçün əlaqə nömrəsi verilməkdədir. Bundan başqa hərbi xidmət dövründə xidmət edən övladlarının bütün vəziyyətləri haqqında (mükafatlandırma, cəza, xəstəlik və s.) məlumat alabilmələri üçün və ya övladları haqqında komandirlərinə məlumat verəbilməsi məqsədiylə 7 gün 24 saat xidmət verən "Ailə Əlaqə Mərkəzi" yaradılmışdır ki, sosial iş mütəxəssislərinin burda rolu çox böyükdür.

Silahlı Qüvvələrdə hərbi sosial işin inkişafına təsir edən önəmli amillərdən biri də I-ci dünya müharibəsi zamanı Amerika Ordusu içərisində Amerika Qızıl Xaç (Amerika Red Cross)-na bağlı olaraq fəaliyyət göstərən mülki sosial xidmət mütəxəssisləri tərəfindən gerçəkləşdirilmişdir. O tarixdə silahlı qüvvələrdə sosial xidmət mütəxəssisi olmamasına baxmayaraq Qızıl Xaç işçiləri sosial xidmət mütəxəssislərinin 1 Sentyabr 1918-ci ildə nevrozlu xəstələr üçün özəl bir xəstəxanada olan New York Plattsburg hərbi xəstəxanasında nevroloji xəstəliklər və nevrozlar ilə bağlı uğurlu bir şəkildə gerçəkləşdirdikləri proqram ilə sosial xidmət mütəxəssislərinin önəmliliyi başa düşülmüşdür.

Bundan başqa silahlı qüvvələrdə sosial işin institusionallaşdırılmasında ən mühüm hadisələrdən biri olan psixiatrik sosial iş şöbəsinin yaradılması 1945-ci ilin iyununda baş verdi və şöbənin ilk rəhbəri mayor Daniel E. O'Kif idi. Bununla belə, O'Kefee vəzifədə olduğu müddətdə müharibənin sona çatması ilə onun kimi təlim keçmiş psixiatriya sosial işçilərinin demək olar ki, hamısı işdən çıxarıldı və buna görə də bu müddət ərzində əhəmiyyətli irəliləyiş əldə oluna bilmədi. Daha sonra silahlı qüvvələrdə peşəkar sosial işin yenidən qurulmasının vacibliyini hiss edən Elizabeth H. Ross "Ordu Tibb İdarəsi Psixiatrik Sosial İşçi axtarır" başlığı ilə milli reklam kampaniyaları dərc etməyə başladı və bu dövrdə sosial işçilər axtarıldı. İxtisaslar ən azı bir il sertifikatlaşdırılmış sosial iş məktəbində təhsil almış və ya sağlamlıq və ya sosial təminat sahəsində bir illik sosial şəxsi iş təcrübəsinə malik olmaq kimi ifadə edilir. 1947-ci ilin aprelində vəzifəyə başlayan podpolkovnik Elwood W. Camp, peşəkar sosial işçilər üçün yardımçı heyət hazırlamaq üçün "iş köməkçisi" planını təqdim etdi və ən azı iki il universitet təhsili olan əsgərləri Sahə Sanitariya Xidməti tərəfindən təklif olunan hərtərəfli kursa göndərdi. Məktəb, sosial xidmət texniki adını qazanaraq məzun olmalarını təmin etdi.

Hərbi sosial işin inkişafında Amerika Birləşmiş Ştatların-da yaranan Ordu İcma Xidmət Mərkəzi, əsasən podpolkovnik Mari Baird tərəfindən həyata keçirilmişdir. Bu, sosial iş üzrə məsləhətçi polkovnik-leytenant Uilyam Runi tərəfindən hazırlanmışdır. Bu ehtiyacın inkişafında II İkinci Dünya Müharibəsindən sonra Amerika ordusunun sosial-demoqrafik xüsusiyyətlərinin sürətli dəyişməsi təsirli oldu. Krise, 1940-cı illərdə Amerika əsgərlərinin evlənmək üçün komandirlərindən icazə almalı olduqları üçün 67.000 hərbi ailəsi olduğu halda, bu məhdudiyyətin aradan qaldırılması ilə 1965-ci ildə 450.000 hərbi ailəsi və cəmi 1.300.000 asılı əhali olduğunu bildirir. Ordu İcma Xidmət Mərkəzinin silahlı qüvvələrdə sosial iş təcrübəsi üçün əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, sosial işçilərin bilik və bacarıqları ilk dəfə olaraq səhiyyə xidmətlərindən kənar hərbi sahədə də istifadə olunub. Bildirilir ki, 1966-

cı ilin noyabr ayında dünya üzrə 90 Ordu İcma Xidmət Mərkəzi açılıb və bu mərkəzlərdən 132 mindən çox insan faydalanıb. Ordu İctimai Xidmət Mərkəzi həmçinin sosial işin vahid yanaşmasını və sistem nəzəriyyəsini effektiv şəkildə özündə cəmləşdirir və hərbi sahədə sosial işçilər tərəfindən edilən ən yaxşı siyasət inkişaf etdirən addım kimi görülür. [4. s.131-151]

Hərbi sosial iş haqqında daha qədim məlumatlar görmək mümkündür ki, buna misal olaraq Osmanlı Dövlətində olan prosesləri misal göstərmək olar: Belə ki, Osmanlı İmperiyası türk dövlət ənənəsi və yığılması üzərində qurulmuş və dünya tarixinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir etmiş bir dövlət olaraq tarixinin hər bir dövründə müharibə şəraitində olmuşdur və onun şərtlərindən təsirlənən şəxslərə biganə qalmayıb. Misal üçün; Hətta klassik dövrdə Osmanlı hərbi sistemində müharibədə şəhid olan Kapıkulu əsgərlərinin ailələri birbaşa dövlət himayəsinə götürülür, şəhid əsgərlərin övladları isə başlanğıc məktəbinə daxil olurdular. Osmanlı İmperatorluğunun şəhid əsgər və əlil qazi ailələrinə qarşı tətbiqlərində də müzakirə edən Yrd. Dos. Dr. Yunus Özgerin Hərbi Təqaüd Fondu adlı əsərində ətraflı bəhs edilir. Sözügedən araşdırmada Osmanlı hərbi sisteminin sosial təminat strukturu xüsusilə 1866-cı ildə müzakirə edilmişdir.

Sosial işçilər, qazilərin, şəhid ailəsi üzvlərinin, yaşadıkları mürəkkəb duyğuların öhdəsindən gəlmək bacarıqlarının inkişafında mühüm rola oynayırlar. Bu prosesdə hərbi xidmət zamanı qazilərin, şəhid ailəsi üzvlərinin həyatı funksiyalarına zərbə vuran hadisə yaşaması nəzdində onun və ailəsinin orqan və funksiya itkisinə uyğunlaşmasının monitorinqini onların qarşılaşacaqları yeni ehtiyac və böhranların öhdəsindən gəlməyə imkan verəcək. Məsələn, bu istiqamətdə həyata keçirilən sosial işə müdaxilədə qazinin ailədəki rolunun itirilməsi aradan qaldırıla bilər və həm qaziyə, həm də ailəyə yeni vəziyyətə uyğunlaşmaq üçün dəstək verilə bilər [3. s.76-88].

Silahlı Qüvvələrdə çalışacaq sosial işçilər ilk növbədə işləyəcəkləri mühiti və müştərilərin sosial, psixoloji demografik xüsusiyyətləri ilə yanaşı, işin tələblərini bilməlidirlər. Yuxarıda qeyd olunan faktları ümumiləşdirsək, beynəlxalq təcrübədə aşağıdakı hərbi qruplarına institusional sosial iş xidmətləri, sosial layihələr və proqramlar vasitəsilə aparılmaqdadır.

Bütün bunları nəzərə alaraq onu demək olar ki, bu problemlərin aradan qaldırılmasında hərbi sosial iş mütəxəssislərinə olan ehtiyac heç bir şübhə belə olmayacaq şəkildə artmaqdadır.

Ədəbiyyat

1. Aktaş, A. M. (2002). Orduda Sosial Hizmet. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi, 1(1), 97-107.
2. CSWE. (2010). Advanced Social Work Practice in the Military.
3. Daley, J. G., Carlson, J. Ve Evans, P. (2015). Military Social Work as an Exemplar in Teaching Social Work Competencies. Journal of Social Work Education, 51(1), 76-88.
4. Şen, B. (2016). Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Önemi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 27(2), 131- 151.

**ВОЕННАЯ СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА: ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ И ИСТОРИЧЕСКОЕ
РАЗВИТИЕ***Биннетова Гюнай Эльбрус**Резюме*

Военно-социальную службу можно объяснить с точки зрения социальной работы, которая предоставляется солдатам всех рангов и их семьям, живущим в особых правилах и условиях, и решающим их проблемы, психологическое давление и удовлетворяющим их потребности в военной среде. В этой статье рассматриваются история, развитие и функции практик социальной работы в вооруженных силах, важная область применения социальной работы.

**THE IMPORTANCE AND HISTORICAL DEVELOPMENT OF MILITARY
SOCIAL WORK***Binnatova Gunay Elbrus**Summary*

The military social service can be explained in terms of the social work that is provided for the soldiers at all ranks and their families who are living under special rules and conditions, and solving their problems, psychological pressures and satisfying their needs in the military environment. This article examines the history, development and functions of social work practices in the armed forces, an important area of application of social work.

*Rəyçi: Əfsanə Nazim qızı Əsgərova**İctimai və təbiət fənləri kafedrasının 06 noyabr 2024-cü il tarixli iclasın 03 sayılı protokolu**Daxil olma tarixi 11 noyabr 2024-cü il.*